

הרב ישראל א' שפירא

"ונפלינו אני ועמך" לאורו של הגר"א

א. שני מקורות הגר"א על אופן השראת השכינה לאחר חטא העגל

בפרי' כי-תשא עה"פ (שמות ל"ג, טז): "הלא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה" פירש רש"י: "ונכיח מוצדלים דדבר הזה מכל העם, כמו והפלה ה' בין מקנה ישראל". ומבואר מדבריו, דלשון ונפלינו הוא עניין הבדלה, וההבדלה היא "בדבר הזה", היינו על בקשת משה רבינו שהקב"ה ישרה שכינתו רק על ישראל ולא על אומות העולם, כמ"ש רש"י בדיבור הקודם, שבפסוק זה ביקש משה "שלא תשרה שכינתך עוד על אומות העולם".

אמנם, הגר"א ב"אדרת אליהו" (שם) פירש באופן אחר: "ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה, ונפלינו - לשון פלא, וכן השיב לו ית"ש יגד כל עמך אעשה נפלאותי, והוא שריית הענן על המשכן והכבוד שורה עליהם לעין כל והולך לפניהם לעין כל וכו', עד שתמהו כל האומות עליהם וזה הוא הפלא הגדול וזו הגדולה והטובה אשר אין אחריה ולא היתה כזאת".

ומבואר, ש"ונפלינו" הוא מלשון פלא, המתייחס למציאות ענני הכבוד שהיו מקיפין את ישראל ועליהם היו תמהין האומות בראותם כבודם של ישראל. והנה, בספר "עבודת הגרשוני" על שיר השירים, לרבי גרשון משאדווה, תלמידו ובן-אחיו של הגר"א, הביא הדברים בנוסח אחר:

"ואמר דודי הגאון ז"ל, ששורש הטעם של מצות סוכה הוא על מה שחזר הקב"ה ונתרצה לשכון בתוך בני ישראל ולא למסור אותם למלאך וכו', רק שהשכינה תהיה תמיד בתוכם ולישב בצילו. והתחלת חזרה השכינה לישראל היתה בט"ו בתשרי, כי ביום הכפורים ירד משה מן ההר להגיד לישראל שצוה הקב"ה לעשות המשכן ולשכון בתוך בני ישראל לעולם ולא יסור מהם לעולם, כמו שכתוב 'השוכן אתם בתוך טומאותם'".

ומדבריו מבואר, דאותו ריצוי של הקב"ה אחר חטא העגל לשוב ולשכון בתוך

בני ישראל, בא לידי ביטוי בהבטחה של "לשכון בתוך בני ישראל לעולם ולא יסור מהם לעולם כמיש השוכן אתם בתוך טומאותם". ומפורש, שההבטחה זו נסובה על השעה שלאחר הסתלקות העננים, וכבר אין הפלא לעין כל, שגם אז תהיה השראת השכינה בתוך ישראל.

ודברי הגר"א המובאים ב"עבודת הגרשוני" אינם מתיישבים עם דבריו ב"אדרת אליהו", שהרי כמשי"פ הגר"א ב"אדרת אליהו", כל עיקר בקשת משה "ונפלינו אני ועמך" הייתה שתשרה השכינה על ישראל דרך 'פלא' וגילוי לעין כל, שזה היה על ידי ענני הכבוד שהלכו לפניו, "עד שתמהו כל האומות עליהם", והיינו השראת שכינה דרך נס ושידוד הטבע.

אמנם, לדברי הגר"א ב"עבודת הגרשוני" משמע שבקשת משה לא הייתה על ענני הכבוד, אלא אדרבא, שתהיה השכינה בישראל דווקא בשעת החטא והסתרת הפנים, ויהיה ה' שוכן בתוך בני ישראל 'לעולם', וכפי שמסמך זאת הגר"א לפסוק (ויקרא ט"ז, יז): "לאהל מועד השוכן אתם בתוך טומאותם". ובאמת ידוקדק, שלא נזכרו 'ענני הכבוד' בכל דברי 'עבודת הגרשוני' בשם הגר"א, ומפורש מזה שבקשת משה אינה שייכת כלל לעניין ענני הכבוד, אלא להשראת שכינה כללית בכל מצב ואפילו בשעת החטא, ושני המקורות של הגר"א בהתייחס לבקשת 'ונפלינו' נראים על פניהם כסותרים.

ב. בקשת "ונפלינו" ובקשת "ונחלתנו"

ונראה לומר בזה, בהקדם התבוננות בהמשך בקשת משה (שם): "ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך ה' ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעווננו ולחטאתנו ונחלתנו". והנה על הבקשה של "ילך נא ה' בקרבנו" כבר פירש הגר"א ב"אדרת אליהו" הנ"ל שזה נסוב על זה שילך הקב"ה בעצמו בלא מלאך והכבוד יהיה שורה עליהם דרך פלא לעין כל. וע"ז השיב לו הקב"ה (שם, פסוק ז): "ויאמר, הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים", שזה לפי הגר"א: "שריית הענן על המשכן והכבוד שורה עליהם לעין כל". ומשמע להדיא שקיום ההבטחה של ענני הכבוד בגילוי היא היא בקשת משה "ילך נא ה' בקרבנו".

והנה, בפירוש המילה "ונחלתנו", פירש רש"י: "ותתנו לך לנחלה מיוחדת, וזו היא בקשת 'ונפלינו' אני ועמך", שלא תשרה שכינתך על האומות עוצדי כוכבים".

והנה, מה שהוצרך רש"י להכריח שבקשת "ונחלתנו" היא היא בקשת 'ונפלינו' אני ועמך, מקורה בגמי' בשבת (ז, ע"א):

"וא"ר יוחנן משום ר' יוסי, שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו. בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו, שנאמר 'הלא בלכתך עמנו'. ביקש שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו, שנאמר 'ונפלינו אני ועמך'. בקש להודיעו דרכיו של הקב"ה ונתן לו, שנאמר 'הודיעני נא את דרכיך'".

ובדברי הגמי מבואר שבקשתו של משה שלא תשרה שכינה על עכו"ם נלמדת מהפסוק: "ונפלינו אני ועמך", ובהכרח שהבקשה של "ונחלתנו", שמשמעה שרק ישראל יהיו נחלתו של הקב"ה ולא אחרים, חייבת להכלל בבקשת "ונפלינו", שכן מצינו שביקש ע"ז משה רבינו רק שם.

אלא שבזה צ"ע גדול, שאם אכן בקשת "ונחלתנו" היא בקשת "ונפלינו", דהיינו, שלא תשרה שכינה על אומות העולם, אי"כ תמוה מפני מה הוצרך משה לבקש אותה בקשה בשתי לשונות, ומדוע אין די בבקשת "ונפלינו" לבדה? גם יש לעיין בדברי רש"י במשי"כ שענין "ונחלתנו" הוא "ותתנו לך לנחלה מיוחדת", מה מובנו של מושג זה, ומדוע לא כתב רש"י כפשוטו שהכוונה שתשרה שכינה רק על ישראל ולא על עכו"ם, כמו שפירש [ע"פ הגמי] בבקשת "ונפלינו"?

ועל דרכו של הגר"א ב"אדרת אליהו" הדברים תמוהים עוד יותר, דלשיטתו בקשת משה שהיא הבקשה על השראת השכינה, היא הבקשה היותר גדולה שהיה יכול משה רבינו לבקש, וכמו שהוסיף שם בלשונו: "וכאן ביקש משה דבר גדול וטוב אשר אין אחריו עוד". ומשמע מזה שיותר מבקשת "ילך נא ה' בקרבנו" - לא היה יכול לבקש, שכן בקשה זו המתייחסת להשראת השכינה דרך גילוי ופלא, "היא הגדולה והטובה אשר אין אחריה ולא הייתה כזאת", ואם כן תמוה מה מקום יש עוד לבקשת "ונחלתנו"?

ג. בקשת "ונפלינו אני ועמך" מכוונת להבטחת "כי חלק ה' עמו"

ונראה ביאור הדברים בהקדם דברי הרשב"א בחידושי אגדות (תענית דף י,)
שהובאו ב"עין יעקב" שם:

"וכבר ידעת שארץ ישראל נחלת ה' יתברך, ועליו הוא אומר 'ההר חמד ה' לשבתו, על כן ניתנה לעם בחר לנחלה לו, ואחר שהם נחלתו יתברך לא מסר הארץ והעם למזל או לשר משרי מעלה אשר חלק אותם לכל העמים כי חלק ה' עמו והוא אלקי הארץ, כאמרו 'ויוורם משפט אלקי הארץ', ואין מעשיהם נעשים לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח, והוא

ד. ”כי חלק ה' עמו” מתייחס לזמן הסתר פנים

והנה, ההבטחה של ”כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו” נאמרה בוודאי אף על זמן שלא היו ישראל במדריגה של למעלה מן הטבע, ואף בשעת החטא, שכן היא בכלל שירת האזינו הנסובה לימים של ”ופנה אל אלהים אחרים ועבדום וניאצוני והפר את בריתי” (דברים ל”א, כ), שגם אז ישראל הם נחלתו של הקב”ה והוא עצמו מנהיגם, ולא ע”י מלאך. ולפי המבואר ברשב”א, גם זה נכלל בבקשת משה יונפלינו אני ועמך’ שהשכינה תהיה שרויה בישראל והם יהיו מונהגים על ידו לבד, גם בשעת החטא.

ובאמת שזה מדוקדק היטב בלשון הכתוב ”יעקב חבל נחלתו”, וזה על פי דברי א”י הגאון הנצי”ב, ב”ביאור כללי על נס פורים” שנדפס ב”העמק דבר”, סוף ספר שמות: ”שם יעקב הוא בחינה פשוטה של כל אדם ומעשיהם וכן ההשגחה שעליהם, הם מעולפים עם הליכות הטבע, ושם ישראל מורה על בחינה שהוא מסולק ולמעלה מן הטבע”. ומבואר בדברי הנצי”ב ששם יעקב מתייחס תמיד לזמן שישראל מונהגים על פי דרך הטבע ולא בהנהגה נסית, ולכך נזכר בהבטחה של ”כי חלק ה' עמו” שם יעקב בדווקא, להורות שהנהגה זו שישראל הם נחלת ה' נאמרה לשעתה ולדורות, ואין החטא מעכב בעדה.

ה. שתי פנים בקשת ”ונפלינו” כנגד שתי תקופות הנהגה בדרך הטבע והנהגה למעלה מהטבע

לפי זה נראה שבקשת ”ונפלינו אני ועמך” שביקש משה נחלקת לשני עניינים, דלפי המבואר בגמ' עיקר עניינה של בקשה זו היא: ”שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים”, והיינו שמציאות השראת השכינה וההנהגה המיוחדת תהיה רק עם ישראל ולא עם עכו”ם, והנה בקשה זו יש לה שתי פנים, הנהגה של השראת השכינה בזמן שישראל מונהגין שלא על פי דרך הטבע, וזה בשעת רוממותם, והנהגה אחרת בזמן שישראל מונהגים בדרך הטבע ואף בשעת החטא. והנה שתי הנהגות אלו אינן שתי בקשות נפרדות, אלא הן שני צדדים של מטבע אחת, והיינו שכיוון שתשרה שכינה רק על ישראל, הרי זה יהיה הן במציאות של גדלות ורוממות והן במציאות של חטא.

ונראה, דהם הם שני הפסוקים הנזכרים בבקשת משה, הראשון (שמות ל”ג, טז): ”ובמה יודע אפוא כי מצאתי הן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו ונפלינו אני

ועמך מכל העם אשר על פני האדמה", ובקשה זו היא כמו שביאר הגר"א ב"אדרת אליהו", עיקר הבקשה שיהיו ישראל בבחינת "ונפלינו - לשון פלא", וזהו החלק הראשון בבקשת משה רבינו הנסוב על זמן רוממותן של ישראל, שאז תהיה השכינה שורה בישראל בדרך של גילוי ופלא, וזה היה על ידי ענני הכבוד שהיו שורין עליהן. אמנם בקשה זו הייתה לשעתה בלבד, ולא תהיה יותר רק לעתיד לבוא, כלשון הגר"א שם:

"וזהו ונפלינו, והיה [הענין] הולך לפניהם במסעיהם וחונה בחנייתם וכו', וזה הגדולה והטובה אשר אין אחריה ולא היתה כזאת, שנאמר 'אשר עין בעין נראה אתה ה' וענך עומד עליהם', ועל זה אנו מצפים שנאמר 'כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון'".

ומבואר בדברי הגר"א, שהנהגה זו של ונפלינו - לשון פלא הייתה רק לשעתה במדבר, כי היא שייכת רק למצב שהיו ישראל מונהגים למעלה מן הטבע, ולכן בחינה זו תהיה שנית רק לעתיד לבוא, כאשר יהיו ישראל שוב מונהגים בהנהגה זו של למעלה מהטבע.

אמנם, בקשת משה רבינו כוללת גם את הזמן שהייתה ההנהגה בדרך הטבע ואף בשעת החטא, וע"ז ביקש משה בפסוק השני (שם ל"ד, ט): "ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך ה' ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעווננו ולחטאתנו ונחלתנו". וכמו שנתבאר, בקשה זו מכוונת לפסוק: "יעקב חבל נחלתו", והיינו שאף שהם בבחינה של יעקב, שהם מונהגים על-פי דרך הטבע, עם כל זה גם אז הם יהיו בבחינת "נחלת ה'", ושלא יהיה החטא גורם שיהיו מונהגים ע"י שר או מלאך, בלתי לה' לבדו.

ונמצאנו למדים, שבקשת משה רבינו כוללת שני חלקים, "ונפלינו - לשון פלא", והיינו השראת השכינה מתוך גילוי ורוממות, בזמן שהם מונהגים שלא ע"פ דרך הטבע. ובקשת "ונחלתנו", הנסובה על זמן ההסתר שהם מונהגים ע"פ דרך הטבע, שגם ע"ז מבקש משה שהם יהיו מונהגים ע"י הקב"ה, בבחינת "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו".

ו. "ונחלתנו" - ותתנו לך לנחלה מיוחדת"

ולפי"ז מבוארים היטב דברי רש"י, במש"כ "ונחלתנו - ותתנו לך לנחלה מיוחדת", ונראה דהכוונה של "נחלה מיוחדת" היא שישראל לעולם יהיו בבחינה של "נחלת ה'", שלא יהיו מונהגים ע"י שר או מלאך אלא בידי הקב"ה, ולכן בדקדוק כתב רש"י "וזהו היא בקשת ונפלינו אני ועמך", והיינו שאין בקשת "ונחלתנו" בקשה נפרדת מבקשת "ונפלינו", אלא היא אותה בקשה ממש רק על

זמן אחר, כלומר, שבקשת "ונפלינו" יש בה חלק המתייחס לשעתו בזמן שישראל ברוממותם, שאז הביטוי להשראת השכינה הוא ע"י ענני הכבוד בדרך של גילוי ופלא, ויש בה חלק המתייחס לזמן שישראל בהסתר ומונהגים בדרך הטבע בבחינת "יעקב, שגם אז תהיה השראת השכינה בבחינת "ונחלתנו".

ולפי"ז מיושב היטב גם מה שהתקשינו, מה מקום יש עוד לבקשת "ונחלתנו" אחרי בקשת "ונפלינו" שהיא הבקשה היותר גדולה שיכול היה משה לבקש, שהיא "הגדולה והטובה אשר אין אחריה ולא היתה כזאת". שהן אמנם בקשת "ונפלינו" - לשון פלא" היא הבקשה היותר גדולה שיכול היה משה לבקש, אבל בקשה זו הייתה מותאמת רק לשעתה או לעתיד לבוא שאז ישראל מונהגים למעלה מהטבע ושייך בהם בחינת "פלא", אמנם עדיין יש מקום למשה לבקש על זמן שהם מונהגים בהנהגה רגילה "ההשגחה שעליהם הם מעולפים עם הליכות הטבע" כלשון הנצי"ב, שגם על זמן זה יש לבקש שתשרה עליהם שכינה ולא יגרום החטא, ולכן הוצרך משה לבקש "ונחלתנו".

ז. בקשת "ונחלתנו" שייכת למצב "כי עם קשה עורף הוא"

ולפי מה שנתבאר מדויק מאד לשון הכתוב השני: "ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעווננו ולחטאתנו ונחלתנו". והיינו דקודם הבקשה של "ונחלתנו" מדגיש משה "כי עם קשה עורף הוא", וזה מכוון לשון האמור לעיל (שם ל"ג, ג): "כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה פן אכלך בדרך", ומדויק שהגזירה של "כי לא אעלה בקרבך" נאמרה בגלל שישראל "עם קשה עורף", וכמ"ש רש"י שם: "אם אעלה בקרבך ולאס ממרים צי בקשיות ערפכם אזעום עליכם וכו' לפיכך טוב לכם שאשלה מלאך".

ולכן בשעה שמבקש משה "ונחלתנו" שזוהי בקשה שלא יהיו ישראל לעולם מונהגים ע"י מלאך ושר, יש עניין להקדים שזה יהיה אף בשעה של קשיות עורף. [וכן הוא גם בפרי וילך, קודם נבואת שירת האזינו (דברים ל"א, כז): "כי אנוכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה", ועל זמן מה בייחוד נאמרה ההבטחה של "יעקב חבל נחלתו"].

ח. שני מקורות הגר"א - שני צדדים של מטבע אחת

ומתוך זה נבוא ליישב את הסתירה בין שני מקורות הגר"א ב"אדרת אליהו" וב"עבודת הגרשוני". והיינו, דדבריו ב"אדרת אליהו" נסובים על אותו הזמן

שביקש משה "ילך נא ה' בקרבנו" בצאתם ממצרים, שהיו ישראל מונהגים בהנהגה שלמעלה מן הטבע, וע"ז פירש שבקשת משה הייתה "ונפלינו - לשון פלא", שתהיה השראת השכינה בישראל דרך גילוי ורוממות ע"י ענני הכבוד, שזוהי השראת השכינה בבחינת "אשר אין אחריה ולא תהיה כזאת", ורק לעתיד לבוא נזכה לה בהיותנו מונהגים שוב למעלה מן הטבע.

אמנם ב"עבודת הגרשוני" התייחסות הגר"א אינה כלל להשראת השכינה שהייתה במדבר, ומשום כך אינו מזכיר כלל את עניין "ענני הכבוד" שעליהם מרחיב הגר"א את הדיבור ב"אדרת אליהו". וכל דבריו כאן מתייחסים לבקשת משה על השראת השכינה לדורות, גם בשעה שהם מונהגים בדרך הטבע ואף בשעת החטא, וע"ז נתבשר משה ברדתו מן ההר "להגיד לישראל שצוה הקב"ה לעשות המשכן ולשכון בתוך בני ישראל לעולם ולא יסור מהם לעולם, כמו שכתוב 'השוכן אתם בתוך טומאותם'", והיינו שאף בשעת החטא ממש תשרה בהם השכינה, שזוהי הבקשה של "ונחלתנו - ותתננו לך לנחלה מיוחדת" אף בזמן ההסתר. ובאמת דברי הגר"א ב"אדרת אליהו" ודבריו שהביא בן אחיו בספר "עבודת הגרשוני" - שניהם מרועה אחד ניתנו.

ט. "בני בכורי ישראל" בבחינת "גדולה ורוממות" ו"לא מאסתיך"

בגמ' במסכת שבת (לא, ע"א):

"שוב מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש וכו', אמר אותו נכרי בעצמו אלך ואתגייר בשביל ששימוני כהן גדול וכו', הלך וקרא, כיון שהגיע 'זהור הקרב יומתי' אמר ליה מקרא זה על מי נאמר, א"ל אפילו על דוד מלך ישראל, נשא אותו גר ק"ו בעצמו, ומה ישראל שנקראו בנים למקום, ומתוך אהבה שאהבם קרא להם 'בני בכורי ישראל', כתוב עליהם 'זהור הקרב יומתי', גר הקל שבא במקלו ובתרמילו עאכו"כ".

ומבואר מכאן, שהכינוי "בני בכורי ישראל" הוא האות לאהבה של הקב"ה לכנסת ישראל, כלשון הגמ' "מתוך אהבה שאהבם קרא להם בני בכורי ישראל". והנה בגמ' שם (פט, ע"ב), נאמר:

"אמר לו [הקב"ה] ליצחק בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע בני ולא בניך, בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם 'בני בכורי', עכשיו בני ולא בניך".

וברש”י: ”קראת לכן בני בכורי ישראל – שכיב גלוי לפניך שכן עמידוך לומר לפניך צסיני נעשה ונשמע לקבל עולך מאהבה כבנים”.

ומדבריו נמצא, שהכינוי 'בני בכורי ישראל' הוא האות לאהבה של עם ישראל להקב”ה, שכיוון שהם עתידין ”לקבל עולך מאהבה כבנים”, לכן נקראו בשם 'בני בכורי ישראל'. ונמצאנו, שהשם 'בני בכורי ישראל' מורה על האהבה ההדדית שבין קודשא בריך הוא וישראל. ושומה עלינו לברר מפני מה נתייחד הפסוק הזה לגלות על האהבה של הדוד לרעייתו והרעיה לדוד.

וטעם לדבר מצאתי בדברי רש”י בישעיה, עה”פ (מ”א, ט): ”אשר החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך ואומר לך עבדי אתה אשר בחרתיך ולא מאסתך”. וברש”י: ”אשר החזקתיך – לקראך בשם לחלקי, בני בכורי ישראל”.

והנה, הסמיך רש”י את הפסוק ”בני בכורי ישראל” לכך שהקב”ה קרא את ישראל לחלקו, וכוונת רש”י בלי ספק לפסוק ”כי חלק ה' עמו”, שהקב”ה קרא לישראל להיות חלקו, ומרש”י משמע שעל זה מבוסס הכינוי 'בני בכורי ישראל', שהם חלקו של הקב”ה. והנה בהמשך הפסוק בישעיה הוסיף רש”י: ”ולא מאסתך – כעשו, שנאמר זו ואת עשו שנאתי”.

ומבואר בדבריו, דכיוון שקרא הקב”ה לישראל לחלקו, ”בני בכורי ישראל” שזוהי בחינת ”כי חלק ה' עמו”, לפיכך הקב”ה שוב אינו מואס בישראל כפי שמאס בעשו.

והנה, בפרי וזאת הברכה, עה”פ (דברים ל”ג, יז): ”בכור שורו הדר לו”, פ”י רש”י: ”בכור שורו – יש בכור שהוא לשון גדולה ורוממות, שנאמר 'אף אני בכור אתהו', וכן 'בני בכורי ישראל'.

ובדברי רש”י אלו מצאנו את הכינוי של ”בני בכורי ישראל” משמש לשתי בחינות הללו ממש, פעם בבחינת ”גדולה ורוממות” ופעם בבחינת ”יולא מאסתך כעשו”. והיינו, דכמש”י בדברי רש”י הכינוי של ”בני בכורי ישראל” מקורו בהבטחה של ”כי חלק ה' עמו”, שעל זה ביקש משה ”ונפלינו אני ועמך”. ומשום הכי, משמש כינוי זה בשתי פנים, שכן בקשת מרע”ה הייתה גם על הזמן שישראל מונהגים למעלה מדרך הטבע, שאז ”בני בכורי” מורה על גדולה ורוממות, וגם על הזמן שישראל בדרך הטבע ובשעת החטא, שאז 'בני בכורי' מורה על ההבטחה של לא מאסתך אף בשעה שיש למאוס בהם, כי ישראל הם נחלת ה'.

י. השראת השכינה בגילוי - בבחינת ”אהבת כלולותיך” ובהסתר - בבחינת ”משתעשעים בתורה”

רש”י בשיר השירים (א, ד), כתב: ”משכני אחריו נרולכ וגו’”, ולפי דוגמתו הם מזכירים לפניו חסד נעורים אהבה כלולותיך לכתם אחריו צמדבר וכו’,

וכואל כיצאם לתוך חדרי הקף עניו, בזו עודם היום גלים ושמיים זו אף לפי עניים ולרתם ומשתעשעים צחורכ ושם מזכירים זודיו מיון ומישור אהצתם אוחו".

ומבואר מדברי רש"י, דאותה בחינה של אהבה ושמחה שהייתה בענני הכבוד, יש לה שיוך אף כיום עיי זה שישראל "משתעשעים בתורה", ויש להבין השייכות ביניהם. והנה שיטת רש"י בפירושו שם (א, ב): "זכ כשיר אומרת צפיה בגלותה וצאלמוחה, מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיכו כמו מאז".

ומשמע דפסוקים אלו נסובים על זמן הגלות, שאז עורגת כנסת ישראל לימים שהשגחת ה' עליה הייתה דרך גילוי למעלה מן הטבע. ולפי"ז יתכן דכוונת רש"י היא לשתי הבחינות הנזכרות בדברי הגר"א, דישראל מזכירים את בחינת "אהבת כלולותיך" בהראות עליהם ענני הכבוד לעין כל, מחד, ומאידך, "אף לפי עניים וצרתם", דהיינו בזמן הגלות וההסתר, עדיין הם שמחים, כיון שאותה השגחת ה' המיוחדת שהייתה בענני הכבוד לא פסקה מעולם.

ומשום כך כתב רש"י "ומשתעשעים בתורה", וזה בהקדם דברי הנצי"ב בפי "העמק דבר", עה"פ (ויקרא ט"ז, טז): "וכן יעשה לאהל מועד השוכן אתם בתוך טומאותם": "קדושת פלפולא של תורה שבאהל מועד הוא ההיכל שוכן לעולם ומשכן השכינה בישראל אפילו כשהם טמאים, והודיענו הכתוב כאן, שכח אהל מועד משכן השכינה בישראל אפילו בתוך טומאותם להלחם מלחמתם, וכמו שכתבתי כמה פעמים דכח התורה הוא הרבם של ישראל".

ומבואר מדברי הנצי"ב, דהאופן שבו שורה השכינה בישראל לעולם הוא דרך "קדושת פלפולא של תורה". ודברי הנצי"ב מתאימים להפליא לדברי הגר"א ב"עבודת הגרשוני", במשי"כ שמשה הובטח על זה שי"לא יסור מהם לעולם, כמו שכתוב "השוכן אתם בתוך טומאותם". והן הן דברי רש"י, שאף בזמן "עניים וצרתם", שזה בזמן הגלות וההסתר, ואף "בתוך טומאותם", הם "משתעשעים בתורה", כיוון שזהו האופן שעל ידו השכינה שורה בישראל.

ונראה ביאור ומקור הדברים על פי הגמ' במסכת ברכות (כב, ע"א):
"תניא, ר' יהודה בן בתירא היה אומר, אין דברי תורה מקבלין טומאה. מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם למעלה מרבי יהודה בן בתירא, אמר ליה, בני פתח פיד ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה, שנאמר 'הלא כה דברי כאש נאם ה'", מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה".

ונתבאר לנו מזה, דדברי תורה נתרבו ממקרא מפורש שאינם יכולים לקבל טומאה, ולפי"ז יתכן, דלכך השכינה שורה לעולם בישראל עיי זה שהם "משתעשעים בתורה", כיוון דעל השראת השכינה לעולם בישראל נאמר "השוכן

אתם בתוך טומאותם", ולפיכך "קדושת פלפולא של תורה" שאינה יכולה לקבל טומאה, היא האופן להשכין שכינה לעולם, אף "בתוך טומאותם".
ועכ"פ מצאנו בדברי רש"י בשיר השירים את שתי הבחינות הללו של דברי הגר"א ב"אדרת אליהו" ובי"עבודת הגרשוני", בחינה של השראת השכינה בגילוי ע"י ענני הכבוד, שהיא בבחינת "אהבת כללות", וכן בחינה של השראת השכינה בהסתר על ידי "משתעשעים בתורה".

יא. "יסובבנהו" בבחינת ענני הכבוד ובבחינת "אהל מועד השוכן אתם בתוך טומאותם"

רש"י עה"פ (דברים ל"ב, ו): "יסובבנהו יבוננהו", פירש בשני אופנים: "יסובבנהו - שם סצנס וכקיס צענניס. יסובבנהו - אשכריון סחור סחור לשכינתיה, אהל מועד צאמלע וד' דגליס לד' רוחות".
ונתבאר בדבריו על האופן הראשון ש"יסובבנהו" הכוונה לענני הכבוד, ולאופן השני הכוונה ב"יסובבנהו" לשכינה, שאהל מועד באמצע המחנה וסביבם ד' דגלים. והנה שני הפירושים של רש"י מתאימים להפליא לדברי הגר"א, דפירוש א' הם הם דברי הגר"א ב"אדרת אליהו" שהגיעו ישראל למעלה של ענני הכבוד, שזוהי השראת השכינה בגילוי למעלה מדרך הטבע. ואילו הפירוש השני "יסובבנהו - אהל מועד באמצע" מכוון לדברי הגר"א ב"עבודת הגרשוני", שהובטח למשה שתהיה השראת השכינה לעולם גם בשעת החטא, בבחינת "אהל מועד השוכן אתם בתוך טומאותם".